

Мијат Шуковић

ДЕЛЕГАТСКИ СИСТЕМ — НОВИ ИСТОРИЈСКИ ОБЛИК ОДЛУЧИВАЊА О ДРУШТВЕНИМ ПОСЛОВИМА

I

НАСТАНАК И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ЕЛЕМЕНАТА ДЕЛЕГАТСКОГ СИСТЕМА

Елементи делегатског одлучивања на подручју вршења власти настали су у Париској комуни,¹ првој пролетерској револуцији у свијету. Те елементе, због свог кратког трајања, Комуна „није имала времена да разради“² и да их појмовно издиференцира из укупне садржине политичког система.

По основној концепцији идентични, али институционално нешто развијенији, елементи делегатског система затим су настали и остваривани у систему револуционарних совјета, у току октобарске револуције и за вријеме Лењиновог руковођења изградњом совјетске власти,³ и у краткотрајној Мађарској Совјетској Републици.⁴

Након тога елементи делегатског система први пут су настали у процесу народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције у Југославији. Настали су већ 1941. године, као саставни и неодвојиви дио начина конституисања и рада народноослободилачких одбора, демократских самоуправних органа

¹ О елементима делегатског система у Париској комуни видјети: К. Маркс, *Грађански рат у Француској*; Ф. Енгелс, *Увод у дјело Грађански рат у Француској*; В. Лењин, *Држава и револуција*; *Париска комуна 1871—1971*, Институт за савремену историју, Београд 1971.

² К. Маркс, *Грађански рат у Француској*, Изабрана дела К. Маркса и Ф. Енгелса, књига I, Београд 1949, стр. 497.

³ О елементима делегатског система у систему револуционарних совјета видјети: Лењин, *Изабрана дела*, нарочито том X, XI и XII, „Култура“, Београд 1961.

⁴ Мађарска Совјетска Република успостављена је 19. марта 1919. године, а постојала је до 1. августа исте године. О елементима делегатског система у њој видјети: *Диктатура пролетаријата и радничка самоуправа*, „Седма сила“, Београд 1967; *Збирка прописа о учешћу радника у управљању и контроли предузећа*, Институт за упоредно право, Београд 1971.

нове народне власти, створених од самог народа, а проширени су и продубљени у раду АВНОЈ-а и у току три деценије послеријатне социјалистичке изградње у Југославији.⁶ На резултатима те еволуције и успјешног континуираног развоја социјалистичке револуције у цјелини, у СФРЈ је, уставима донесеним 1974. године, успостављен делегатски систем као цјеловит и универзалан облик одлучивања о друштвеним пословима, као облик остваривања јединственог система самоуправљања и власти радничке класе.

Понављање елемената делегатског система у различитим друштвено-историјским, идејним, политичким и економским околностима, на различитим подручјима свијета, у релативно дужим временским размацима, па и након тога што је живот једном насталих елемената насилно пресијецао, значи њихово својеврсно трајање у релативно дугом историјском периоду. Стога је уккупност тих елемената историјска претходница делегатског систему. Њихово дуже трајање омогућава да се већ сада теоријски уопштавају садржина, социјално-класна суштина и циљеви делегатског система, разматрају и оцјењују његово мјесто и значај у процесу изградње социјализма и у кретањима ка комунизму, иако је од његовог установљења као цјеловитог система протекло релативно кратко вријеме.

⁶ Елементи делегатског система успостављени су у Југославији у току НОБ-а, као саставни дио самоуправљања које се зачело у НОБ-у. На делегатском принципу, мада са неразвијеним садржајима, конституисани су и радили народноослободилачки одбори као органи власти. На делегатском принципу био је конституисан и радио је АВНОЈ. То потврђује историјска чињеница да су земаљска антифашистичка вијећа оцјењивала рад својих делегација на II засједању АВНОЈ-а. Разумије се, свакодневне и тешке борбе са непријатељима социјалистичке револуције отежавале су и често онемогућавале досљедније остваривање делегатског система. Али, историјска је чињеница да су елементи делегатског система постојали у НОБ-у.

У периоду од 1945. до 1953. године у југословенском систему нема делегатског одлучивања. На државној својини, као основи, није га ни било могуће успоставити.

Установљењем друштвене својине, Уставним законом донесеним 1953. године, створена је основа за успостављање делегатског система. Већ тала је, установљењем вијећа произвођача у скупштинама општина, република, аутономних покрајина и Скупштини Југославије, учињен одлучан корак у правцу развијања делегатског система одлучивања. Јер, друштвену основу тих вијећа чиниле су производне ћелије друштва. Из њих су и израстала. Према уставном концепту, произвођачима је омогућено да, путем тих вијећа, учествују у вршењу власти. У реалним друштвеним односима, због великог притиска етатистичких садржаја у основним продукционим односима, вијећа произвођача се нијесу могла афирмисати као делегатски органи.

Уставом од 1963. године проширени су делегатски садржаји у систему одлучивања. Међутим, ни у том Уставу делегатски систем није установљен као доминирајући. Остао је доминантан политичко-представнички систем. Знатно присуство етатистичких садржаја у продукционим односима није омогућило афирмацију делегатског система у пракси.

Тек уставима донесеним 1974. године установљен је делегатски систем као цјеловит и доминантан облик одлучивања о заједничким и оп-

II

УСТАВНО ОДРЕБЕЊЕ ДЕЛЕГАТског СИСТЕМА У СФРЈ

Делегатски систем у СФРЈ установљен је уставним рјешењима⁷ којима се утврђује:

1) „Радничка класа и сви радни људи носиоци су власти и управљања другим друштвеним пословима“. То остварују „организовани у организације удруженог рада и друге самоуправне организације и класне и друге друштвено-политичке и друштвене организације“.

2) „Радничка класа и сви радни људи остварују власт и управљају другим друштвеним пословима одлучивањем на зборовима, референдумом и другим облицима личног изјашњавања у основним организацијама удруженог рада и мјесним заједницама, самоуправним интересним заједницама и другим самоуправним организацијама и заједницама, путем делегата у органима управљања тих организација и заједница, самоуправним споразумијевањем и друштвеним договарањем, путем делегација и делегата у скупштинама друштвено-политичких заједница“.

3) „Радни људи у основним организацијама и заједницама⁸ и друштвено-политичким организацијама⁹ образују делегације ради непосредног остваривања својих права, дужнос-

штим друштвеним пословима. Стога је 1974. годину исправно узети као годину установљења делегатског система у СФРЈ.

⁷ Устав СФРЈ, чл. 88 — 91. и 132 — 146.

⁸ То су:

1. основне организације удруженог рада, које су основни облик удруженог рада у коме радници непосредно и равноправно одлучују о условима, средствима и резултатима рада;

2. радне заједнице у организацијама удруженог рада које врше заједничке послове за више основних организација удруженог рада;

3. задруге и други законима одређени облици — могу бити разноврсни — удруживања радних људи који раде средствима у својини грађана у пољопривредној, занатској и другим сличним дјелатностима. Увршћивањем ових заједница потврђује се, доказује се, класни савез радничке класе и свих других радних слојева друштва. Тако се ове категорије радних људи укључују у систем вршења власти иако нијесу припадници радничке класе. Нијесу у питању, дакле, организациони облици, већ одређење о томе ко све учествује у вршењу власти и управљању другим друштвеним пословима;

4. радне заједнице у државним органима, радне заједнице стручних служби друштвено-политичких организација, радне заједнице стручних служби удружења, самоуправних интересних заједница и других заједница које нијесу организоване као основне организације удруженог рада;

5. колективи активних војних лица и грађанских лица на служби у оружаним снагама СФР Југославије. Употребљавам социолошки појам „колективи“ јер то нијесу заједнице у правом смислу ријечи;

6. мјесне заједнице.

⁹ То су: Социјалистички савез радног народа, Савез комуниста, Синдикат, Савез удружења бораца НОР-а и Савез социјалистичке омладине.

ти и одговорности и организованог учешћа у вршењу функција скупштина друштвено-политичких заједница“.

4) Свака поједина „делегација сарађује са делегацијама других самоуправних организација и заједница ради споразумног изналагања заједничких решења о питањима из надлежности скупштина и ради споразумног решавања других питања од заједничког интереса.

5) Из састава делегација делегирају се делегати у скупштине друштвено-политичких заједница, од општине до федерације.

6) Делегације „утврђују основне ставове за рад делегата у скупштини и за њихово учешће у одлучивању“, при чему је свака делегација дужна полазити „од интереса и смјерница основних самоуправних организација и заједница“ и истовремено уважавати „интересе других самоуправних организација и заједница и опште друштвене интересе и потребе“.

7) У заузимању ставова о питањима о којима се одлучује у скупштини „делегати поступају у складу са смјерницама својих самоуправних организација и заједница и основним ставовима делегација, односно друштвено-политичких организација, које су их делегирале, као и у складу са заједничким и општим друштвеним интересима и потребама, а самостални су у одређивању и гласању“.

8) Делегације и делегати одговорни су за свој рад онима који су их изабрали, ради чега су дужни обавјештавати их о свом раду и раду скупштина.

9) „Скупштине друштвено-политичких заједница су органи друштвеног самоуправљања и највиши органи власти у оквиру права и дужности друштвено-политичких заједница“ и оне „утврђују политику и одлучују о основним питањима од значаја за политички, привредни, социјални и културни живот и друштвени развитак“.

10) Раднички савјет, скупштине самоуправних интересних заједница и сви други органи управљања радом и пословањем организација удруженог рада и њихових асоцијација, такође су делегатска тијела, која се конституишу и раде на делегатском принципу.

Овим и њима комплементарним рјешењима садржаним у Уставу СФРЈ и уставима република и аутономних покрајина од 1974. године утврђени су суштина и институционално-организационо биће делегатског система.

Инспирацију за успостављање и садржинско обликовање делегатског система у СФРЈ дала је, свакако, Париска комјуна, њена позитивна и њена негативна искуства. То показује подударност идејно-теоријског концепта елемената делегатског система у Париској комјуни и делегатског система у СФРЈ. Инспирацију су дали и укупни резултати борбе радничког покрета у свијету.

Идејно и теоријско извориште делегатског система уставног у СФРЈ је марксизам. И то, укупна марксистичка сазнања о положају и улози човјека у друштву, о друштвено-историјској улози радничке класе, о законитостима развоја људског друштва, о револуцији, о облицима борбе радничке класе за овладавање резултатима свога рада, о организацији власти и облицима њеног вршења, о одлучивању о друштвеним пословима, итд. Укупност свих тих сазнања садржи и објашњење делегатског система. Поједини марксистички радови садрже ближа и одређенија идејна и теоријска сазнања и објашњења друштвено-историјске условљености и вриједности делегатског система, његових облика и путева остваривања.¹⁰

Но, садржина делегатског система у СФРЈ јасно показује да он није преузет као готов производ из резултата радничког покрета у свијету. Он је *изведен из суштине и циљева југословенске социјалистичке револуције и садржински обликован у складу са њима.*

*Настао је и садржински обликован, наиме, као израз социјалистичких самоуправних продукционих односа, са садржином коју они имају на савременој етапи развоја југословенског друштва, као израз друштвене својине и социјалистичке самоуправне демократије као посебног облика диктатуре пролетаријата, коју радничка класа и сви радни људи успостављају и остварују у СФРЈ „у циљу изградње друштва као слободне заједнице произвођача“.*¹¹ *Истовремено и као инструмент радничке класе за учвршћивање, развијање и остваривање социјалистичких самоуправних односа, друштвене својине и социјалистичке самоуправне демократије. У том смислу он је креативан, а не само изведен.*

Досадашњи резултати социјалистичке револуције у Југославији омогућили су успостављање и остваривање делегатског система. Циљеви и развојне потребе револуције захтијевају његово успостављање и досљедно остваривање. Јер, због могућности које пружа јавља се као неопходност у социјалистичком самоуправном друштву.

На основу реченог основано је закључити да је делегатски систем у СФРЈ, са уставно одређеном садржином, *ново историјско остварење, нова креација, и то у истој мјери у којој су друштвена својина и социјалистичко самоуправљање у СФРЈ нови историјски квалитети, нове појаве са историјским значењем.*

¹⁰ То су нарочито сљедећи марксистички радови: К. Маркс, *Критика Хегелове филозофије државног права*, „Свјетлост“, Сарајево 1960. и *Грађански рат у Француској*; Ф. Енгелс, *Увод у дјело Грађански рат у Француској*; В. Лењин, *Држава и револуција, О двовлашћу, Непосредни задаци совјетске власти*, *Изабрана дела*, том X и XII; радови Јосипа Броза Тита, Едварда Кардеља, Владимира Бакарића, Вељка Влаховића, Милентија Поповића и других истакнутих југословенских марксиста.

¹¹ *Устав СФРЈ*, Основна начела, одјељак IV.

Садржај тог новог даје основ да се делегатски систем у СФРЈ окарактерише као социјалистичко-самоуправни делегатски систем. То га, прије свега, чини развијенијим и садржински унапријеђеним у односу на његову инспирацију и узоре. Тиме Југославија даје допринос развијању делегатског одлучивања, и као идеје, и као акционе пароле радничке класе у појединим етапама њене борбе, и као компоненте широких и сложених револуционарних кретања, и као друштвене праксе.

Садржина делегатског система у СФРЈ, упоређена са ранијим елементима овог система, знатно је шири, свестранија, не само по идејно-теоријским основама већ и по подручјима на којима се успоставља и остварује. Док су раније елементи делегатског система остваривани претежно или искључиво у сфери вршења власти, у СФРЈ делегатски систем је успостављен и остварује се као облик одлучивања у свим областима друштвеног живота и свим облицима друштвене организације. Универзалан је, свеобухватан облик одлучивања. Његова универзалност састоји се у томе што је успостављен и остварује се: у свакој самоуправној организацији удруженог рада у области привреде, у свакој школи и на универзитету, у свакој културној, здравственој, социјалној институцији, у свакој самоуправној интересној заједници, свакој мјесној заједници, у свим областима друштвеног организовања, свугдје гдје се изражавају политички и други интереси радника и свих радних људи као произвођача, стваралаца, потрошача, корисника друштвених вриједности и добара и као чланова друштвено-политичких организација. То му даје ширину и снагу далеко већу од оне коју би имао да се сведе само на одлучивање о питањима из надлежности органа власти, ма колико да има изузетан значај у рјешавању баш ових питања.

Делегатски систем у СФРЈ је и институционално-организационо развијенији. Тиме је у већем степену обезбијеђено успостављање и остваривање делегатских односа у друштвеној пракси. То је, прије свега, постигнуто образовањем делегација, које образују радни људи у основним самоуправним организацијама и заједницама и друштвено-политичким организацијама, и обавезивањем, снагом уставне норме, делегација и делегата да раде по смјерницама оних који су их изабрали. Јер, делегације су стална радна тијела. Њихови су задаци: да стално прате кретања и потребе у својој друштвеној средини и дају иницијативе за рјешавање питања која су од интереса за радне људе те средине; да прате иницијативе и предлоге других и да о томе обавјештавају радне људе; да организују разматрање тих питања од стране радних људи и њихово лично изјашњавање на зборовима и путем других облика; да помажу радним људима да се у процесима тог изјашњавања одређују у складу са својим правим и стварним интересима; да одређељења радних људи изражавају у основним ставовима ко-

јима усмјеравају рад и одлучивање делегата у скупштинама. Извршавањем ових задатака доприноси се оспособљавању радничке класе и радних људи да учествују у одлучивању о питањима о којима се одлуке доносе у скупштинама. Ово је јасније када се констатује да је у делегацијама, у пракси, концентрисана огромна снага,¹² способна да организује раднике и друге радне људе, да их усмјерава и покреће из „стања историјске успаваности у стање историјског стваралаштва“ (Лењин).

Снага делегација је тим већа што се оне образују у основним ћелијама рада и живота, што њихова структура одговара друштвено-политичким својствима савременог југословенског друштва.¹³

А то значи да је радничка класа тиме више оспособљена да се бори против технобирокупатске узурпације права радника, што је нови квалитет, али и особена садржина делегатског система у СФРЈ. Јер, постојањем делегације одузето је право технобирокупатским структурама да, у име радника, дају смјернице делегатима.

Друштвено-историјски значај и смисао ове посебне самоуправне организованости радничке класе и радних људи ради остваривања делегатског система је у томе што се радничка класа и радни људи неорганизовано и спонтано не могу трајно и успјешно укључивати у процесе одлучивања о друштвеним пословима. Још мање могу обезбиједити себи одлучујућу улогу у тим процесима. Јер, „спонтанитет и емпиризам не могу бити једини фактор развоја“ (Кардељ). Историја је то потврдила. Неорганизованост и стихијно дјеловање радничке класе и радних људи, у савременим условима, погодују настајању, одржавању, учвршћивању и развијању технобирокупатских односа. Одређени облици њиховог спонтаног дјеловања могу погодovati чак и јављању или јачању и неких других несоцијалистичких и несамоправних односа у друштву. Зато је неопходно такво организовање радничке класе и радних људи које ће их оспособљавати за успостављање и остваривање делегатског система. Такова њихова организовање има суштинско и далекосежно значење.

Наравно, ријеч је о организовању чији је носилац сам радни човек, које не спугава већ подстиче иницијативе, које пружа а не ускраћује могућност за стваралачко испољавање, демо-

¹² У СФРЈ, сагласно уставним одређењима, образоване су 1974. године 72.534 делегације. У њих је изабрано око милион чланова, то јест сваки тринаести пунољетни грађанин је члан неке делегације.

¹³ Од 72.534 делегације, 80,52% образовано је у организацијама и заједницама рада, 15,69% у мјесним заједницама и 3,52% у друштвено-политичким организацијама. Од укупног броја чланова у њима, 20,9% су рудари, индустријски радници и радници сродних занимања; 19,2% пољопривредни и сродни радници; 16,3% радници у трговини и услугама итд. Ови подаци потврђују констатацију о радничкокупатском карактеру делегатског система у СФРЈ.

кратско повезивање и договарање и које повезује и активира огромну енергију милиона стваралаца. А управо такво организовање се остварује образовањем делегација.

III

САДРЖИНСКО ОДРЕБЕЊЕ ДЕЛЕГАТСКОГ СИСТЕМА КАО ИСТОРИЈСКОГ ОБЛИКА ОДЛУЧИВАЊА О ДРУШТВЕНИМ ПОСЛОВИМА

1. Потреба и значај научног објашњења делегатског система

Делегатски систем, самим тим што је један од историјских облика одлучивања о заједничким и општим друштвеним пословима, важно је и актуелно подручје за научно изучавање и објашњење. Јер, облици одлучивања, остваривања власти и управљања другим друштвеним пословима стално су отворен и увијек актуелан проблем, и за науку и за друштвену праксу. Ово стога што сваки облик одлучивања о друштвеним пословима, мада је израз положаја људи и друштвених класа у продукционим односима, утиче на положај људи и друштвених класа у друштвено-политичким односима, на односе међу људима у процесима одлучивања.

Актуелност и значај научног објашњења и тачног одређења садржине делегатског система у садашњем историјском периоду у СФРЈ повећава се тим што је он уставно одређен као важан друштвени ослонац и инструменат револуционарне акције на веома широком пољу борбе за остваривање стратешких циљева социјалистичког самоуправљања друштва, за ослобођење рада. Зато је природно очекивати да ће делегатски систем, са његовом сложеностом садржином и вишесмјерним дјејством, бити један од друштвених простора на коме ће се и у непосредној будућности рјешавати крупна питања социјалистичко-самоуправне оријентације, научне и идејно-политичке усмјерености. На том простору ће се водити и „одлучујућа битка за претварање самоуправљања у целовит систем друштвене организације, тј. за друштвено ослобођење рада у сразмерама читавог друштва“.¹⁴ Сагласно томе, није претјерана оцјена да ће научно изучавање и објашњење делегатског система, његовог остваривања у друштвеној пракси и проблема који се у томе јављају, у „деценијама које долазе, вероватно, и бити један од главних праваца даљег развоја научно фундиране теорије демократије“.¹⁵

¹⁴ Др Најдан Пашић, *Самоуправни продукциони односи и делегатски систем одлучивања*. Рад је објављен у публикацији *Функционисање делегатског система, искуства и актуелни проблеми*, Институт за политичке студије Факултета политичких наука, Београд 1976, стр. 27.

¹⁵ Др Најдан Пашић, цитирани рад, стр. 30.

То није претјерана оцјена, поготову зато што постоји стална потреба за откривањем могућности, путева и праваца даљег развоја и усавршавања делегатског система у југословенским друштвено-историјским околностима.¹⁶

Посебно је значајно утврдити и објаснити његову социјално-класну основу и суштину; идејну и теоријску заснованост; циљеве; улогу у рјешавању савремених и будућих друштвених проблема у друштвеним кретањима и друштвено-историјску вриједност; затим, које су социјално-класне снаге његови креатори и носиоци. Наглашавање ових садржаја делегатског система, чиме се никако не умањује значај његове организационо-институционалне стране, посебно је важно у садашњим друштвено-историјским околностима. При томе се има у виду да се у нас садржина делегатског система приказује претежно описивањем његове организационо-институционалне стране, без одређивања његове суштине, без оцјењивања његове улоге у преображавању друштва у правцу стварања „слободне заједнице произвођача“. Наравно, овим се не негира значај тог описивања. И оно је корисно. Јер, тиме су знатно сузбијена, иако не и сасвим одстрањена, погрешна схватања која делегатски систем своде на „начин бирања“, „модалитет изборне процедуре“. Али, тиме нијесу превазиђена схватања која веома редуцирају друштвену садржину и друштвено-политичке циљеве делегатског система, која умањују његово друштвено-историјско значење. Нијесу превазиђена ни схватања која искључиво достигнућим у друштвеној пракси, губећи из вида б у д у ћ н о с т која је с а г л е д и в а, оцјењују и друштвено-историјску вриједност и домет делегатског система, мада је извјесно да већ постигнуто у друштвеној пракси није његов к р а ј њ и д о м е т.

Наглашавањем социјално-класне суштине и циљева делегатског система доприноси се да се у друштвеној свијести, у свијести радничке класе и свих радних људи, прошире и учврсте правилна схватања о делегатском систему, његовом мјесту и улози у друштвеним кретањима. То ће појачати мотивисаност за његово досљедније остваривање у друштвеној пракси и његово научно објашњавање.

2. Приступ одређивању садржине делегатског система

При одређивању садржине делегатског система, и као историјског облика одлучивања и као конкретног вида у појединим друштвима, мора се полазити од следећих сазнања:

¹⁶ То потврђује и чињеница да осам научних организација из свих република и аутономних покрајина, уз подршку друштвених органа и тијела, на основу јединственог истраживачког пројекта, изучава функционисање делегатског система. Заједничка истраживања трајаће осам година (два изборна периода).

а) Делегатски систем, као и многе друштвене појаве, има своју појавну, институционалну, лакше видљиву страну, и своју суштинску страну, теже видљиву, али која га дубље и тачније одређује. Његову суштинску страну чине садржај и квалитет друштвених односа који се њим успостављају и остварују.

То обавезује да се делегатски систем изучава и дефинише полазећи прије свега од његове суштинске стране, али не занемарујући ни његову појавну, институционалну страну. То значи, да се дефинише, садржински одреди, прије свега као друштвени однос, као суштина, при чему се она претпоставља форми, као изразу суштине, али се не занемарује ни форма.

б) Делегатски систем, мада релативно самосталан феномен, вишесмјерно је повезан, јачим или слабијим везама и утицајима, са бројним друштвено-политичким садржајима, појавама и институцијама у друштву. Сагласно томе, он се јавља и као интегрални дио друштвених односа и као један од видова испољавања тоталитета друштвених односа у кретању друштва. Стога је једино исправно изучавати га и садржински одредити у контексту укупне ширине и дубине социјалистичке револуције, класне борбе и револуционарне праксе, укупних друштвених збивања, полазећи при томе од научних знања о мјесту и улози радничке класе и стваралаца материјалних и других друштвених вриједности у друштвеним кретањима, а имајући у виду потенцијалну снагу оног што је остварено за даља кретања.

в) Друштвену садржину, а нарочито класну суштину, делегатског система одређује карактер друштвено-економског и политичког система у коме се он остварује, а не његови институционални облици. Јер, и за делегатски систем важи научно сазнање да садржина, нарочито класна суштина, облика одлучивања у једном друштву увијек зависи од тога какви су продукциони односи у том друштву, каква су његова основна обиљежја и какво је оно у цјелини.¹⁷

Из тога произилази да се делегатски систем, и као историјски облик (као делегатски систем уопште) и као конкретни вид у једном друштву, не може посматрати, изучавати и садржински правилно одредити ван времена и простора, ван цјелокупне стварности, ван постојећих и настајућих друштвених збивања, гibaња и противрјечности.

г) Делегатски систем, као и друге друштвене појаве, јесте и стање и процес. То је појава у развоју. Те одлике

¹⁷ О међузависности продукционих односа и политичке организације друштва видјети: Е. Кардељ, *Социјалистичко самоуправљање у нашем уставном систему*, „Свјетлост“, Сарајево 1975; др Најдан Пашић, цитирани рад, стр. 27—46.

делегатски систем имао је до сада, има их и сада, а задржаће их и у будућности. Стога је исправно схватити га у развоју, историјски. То обавезује и на динамичко одређивање садржине делегатског система.

3. Покушај дефинисања делегатског система и објашњење елемената дефиниције

Делегатски систем је облик одлучивања о заједничким и општим друштвеним пословима, утемељен на власти радничке класе, који карактерише (чију друштвену садржину чини) успостављање и остваривање система друштвених односа у процеси одлучивања који омогућују и све више обезбеђују да радничка класа, самоуправно и политички организована, у савезу са свим другим радним слојевима, повезујући у јединствен процес самоуправно одлучивање, личним изјашњавањем и путем делегата, одлучује о питањима о којима одлуке доносе изабрани органи (како власти, тако и други изабрани органи што одлучују о заједничким пословима), да радничка класа непосредно, а не неко други у њено име, остварује власт и управља друштвеним пословима. У том смислу делегатски систем је облик остваривања јединственог система самоуправљања и власти радничке класе.

Другачије речено: делегатски систем је облик одлучивања о заједничким и општим друштвеним пословима који одликује систем друштвених односа са садржином која омогућује друштвену неотуђивост услова и резултата рада од радника и, истовремено, самоуправну интеграцију све до израстања самоуправљања у цјеловит систем друштвене организације. А то значи да је облик остваривања историјског процеса ослобођења рада, јер тај процес подразумева и захтијева управо такве односе. То даље значи да је и облик остваривања диктатуре пролетаријата — тог друштвеног садржаја који има сва демократска револуционарна обиљежја, јер је управо она облик власти историјски усмјерен и позван да штити и стално проширује путеве демократизације друштва, а не обратно.

Датом дефиницијом појмовно је исказано и утврђено неколико садржинских одлика делегатског система које је потребно шире приказати и објаснити.

а) *Радничка класа је социјални субјект који успоставља и остварује делегатски систем као облик одлучивања о заједничким и општим друштвеним пословима, као облик остваривања јединственог система самоуправљања и власти. Он је производ*

радничког покрета, његова творевина. И адекватан је за остваривање интереса радничке класе. Јер, у мјери у којој се остварује, доприноси ослобођењу рада. Ослобођење рада и подразумева изградњу друштвено-економских односа који обезбјеђују неопуђивост услова и резултата рада радника и истовремено подстичу, развијају и обезбјеђују самоуправну интеграцију.

Постојање власти радничке класе и извјестан степен подруштвљености средстава за производњу претпоставка су за успостављање делегатског система са правом и пуном садржином.

Нема, дакле, основа да се делегатским системом називају, а још мање да се са њим поистовећују, они облици остваривања власти у буржоаским друштвима, или ранијим класним друштвима, који по начину избора и неким односима између бирача и изабраних могу имати сличности са делегатским системом. Облици остваривања власти у буржоаским и ранијим класним друштвима засновани су на приватно-правном својинском монополу, из кога произилазе односи потчињености, експлоатације, обесправљености, негирања права радничкој класи и другим радним људима да буду одлучујући субјект у процесима одлучивања о друштвеним пословима, основни актер у систему управљања друштвеним пословима и остваривања власти. А све то у потпуној је супротности са суштином делегатског система.

Облици остваривања власти у тим друштвима израз су и принципијелно другачије идејно-политичке оријентације, идејно-политичке концепције.¹⁸

Дакле, другачија друштвено-економска подлога и другачији идејно-теоријски систем чине суштински другачијим од делегатског система све облике остваривања власти у буржоаским и ранијим класним друштвима, па и оне који с њим имају неке сличности у облицима. Стога би њихово поистовећивање значило и занемаривање њихове класне суштине. Значило би одређивање суштине облика остваривања власти независно од карактера друштвених односа чији су израз. А то није научно прихватљиво. Јер, суштину једног друштвеног феномена одређује првенствено карактер односа које он изражава, учвршћује, а тек затим његови облици.

Облици остваривања власти и управљања другим друштвеним пословима засновани на државно-правном својинском монополу, на државној својини, по квалитету су различити од облика остваривања власти у буржоаским друштвима. Али, због друштвене природе државне својине и карактера односа који из тога произилазе, облици остваривања власти засновани на државној својини такође се разликују од делегатског система са правом, а то значи, радничко-класном садржином.

¹⁸ Исто сматра и др Р. Ратковић у раду *Идејно-теоријски основи делегатског система*, објављеном у публикацији *Функционисање делегатског система, искуства и актуелни проблеми*, стр. 13 — 26.

Наравно, *социјално-политичка основа делегатског система обухвата све радне слојеве друштва, а не само радничку класу.* Јер, исто као што радничка класа успоставља и организује власт и за себе и за све радне људе, тако она и делегатски систем успоставља и за себе и за све радне слојеве. То је израз и остварење марксистичких идејних и теоријских погледа да радничка класа, иако је основна снага социјалистичке револуције, не може сама, излована од других, извојевати социјализам, већ само у савезу са свим социјалним слојевима, објективно упућеним да се боре за промјене на социјалистичким основама, и свима који желе друштвене промјене на тим основама. Стога је она у револуционарним кретањима ка социјализму историјски упућена да остварује савез са свим радним људима града и села ради извршавања задатака и циљева револуције и да, при томе, обезбјеђује себи руководећу улогу.

Исправност ових теоријских схватања снажно потврђује учешће милионских маса широм свијета у конкретној борби за преображај друштва на социјалистичким основама. Историја не даје примјер нити указује на могућност да радничка класа, у савременим условима и у догледном времену, лишена подршке других радних слојева, може извојевати побједу социјализма.

Према томе, делегатски систем нема ништа заједничко, у идејном и теоријском погледу, са немарксистичким теоријама о елитизму разних „нових левница“, које свим социјалним снагама изван свог, најчешће уског круга, оспоравају могућност и способност револуционарног дјеловања у смислу социјалистичког преображавања друштва.

Овим се, ни у најмањој мјери, не доводи у питање чињеница да је радничка класа основна снага социјалистичког револуционарног преображаја друштва на социјалистичким основама. Истиче се само да постоје и друге снаге у друштву, нарочито у условима прерастања социјализма у свјетски процес, заинтересоване за усмјеравање друштвених кретања ка социјализму и да оне стално јачају.

Овај садржај делегатског система веома је значајан. Јер, ширина његове основе пружа могућност да се у оквиру њега изразе и кроз његове канале слију, до мјеста доношења одлука, интереси свих социјалних слојева и укупни интереси радног човјека, и то њихови аутентични интереси. Утолико више уколико се концепт делегатског система досљедније остварује у пракси. Истовремено, ширина његове основе допушта да се у оквиру њега испоље, изразе и кроз његове канале слију до мјеста доношења одлука и укупне друштвене противурјечности. Али, ширина његове основе омогућава и да се сви испољени интереси и противурјечности усаглашавају. И то на основи обезбјеђивања доминације интереса радничке класе, дугорочних прије свега.

Дакле, у делегатском систему сви радни људи и грађани учествују у одлучивању о заједничким и општим друштвеним

пословима, у управљању друштвеним пословима и, у оквиру тога, у остваривању власти.

Његов циљ и јесте да радничка класа и сви радни људи одлучивањем путем делегата и делегатских органа одређују битну садржину одлука што их доносе органи који врше функције управљања друштвеним пословима или функције власти, да „маса становништва учествује не само у гласању и изборима, него и свакодневно у управљању“ (Лењин). И то, истовремено, уз обезбјеђивање доминације стварних интереса радничке класе, историјских и текућих.

Обезбјеђивање доминације интереса радничке класе у процесу одлучивања, остваривања власти и управљања другим друштвеним пословима, као битан, одређујући садржај делегатског система, логично произилази из радничко-класног поријекла и карактера делегатског система. У складу је и са фундаменталним марксистичким сазнањима, израженим у Манифесту Комунистичке партије, Њемачкој идеологији, Грађанском рату у Француској, Држави и револуцији, да је радничка класа основна снага социјалистичке револуције, да су њени дугорочни интереси моторна снага друштвених кретања ка социјализму и да, због тога, на тој основи треба заснивати читав друштвено-политички систем друштва које изграђује социјализам. Без тога садржаја делегатски систем и не би био радничко-класног карактера.

Овим се не противурјечи оном што је напријед казано. Јер, интереси радничке класе и интереси других радних слојева су повезани, а не механички раздвојени и супротстављени. Стога делегатски систем подразумемијева прожимање и усаглашавање, а не супротстављање, дугорочних и текућих интереса радничке класе, интереса појединих њених дјелова и ње као цјелине. Подразумијева, такође, да се у процесу одлучивања, како је језгровито рекао Маркс у излагању о социјализму, интереси усаглашавају тако да нестају антагонизми и онда када остају противурјечности.

Ово је не само потребно, већ и објективно оствариво. Јер, дугорочни интереси радничке класе нијесу нешто одвојено од текућих интереса, нешто што октроише држава или неки други субјект, што неко доктринарно формулише. То је такође интерес основне произвођачке структуре, базични интерес. Али, то је интерес научно октривен, освијетљен, сазнат, који се и у свакодневници стално обнавља и стално мора уважавати.

И општи друштвени интереси нијесу одвојени од интереса радничке класе, јер они и нијесу, како је Маркс писао у *Њемачкој идеологији*, никаква апстракција, већ израз међузависности субјеката у свакој функционално организованој заједници. А то значи, пошто су интереси радничке класе интереси основне произвођачке структуре, они су објективно и интереси цијелог друштва.

Дакле, делегатски систем значи и подразумејива негацију супротстављања посебних и општих интереса, непосредних и дугорочних интереса, као и механичког дедуковања једних из других. Он подразумејива могућност и обезбјеђење слободе и равноправности изражавања, хоризонтално и вертикално, посебних интереса и залагања за њихово остварење, обавезу да се његовим каналима обухвате и слију до мјеста доношења одлука сви посебни интереси. То му је и циљ. Али, његова суштина није да буде само канал за вертикално пројектовање парцијалних интереса појединих колектива, група колектива или ужих заједница. Он је, у исти мах, а такав мора и бити, селективан а тиме и креативан у процесу одлучивања. И то селективан на принципу да се интереси и потребе усаглашавају тако да сви усвајају, као заједнички именоватељ усаглашавања, дугорочне интересе радничке класе.

Дакле, делегатски систем омогућава и обезбјеђује слободу и равноправност у изражавању интереса, а приоритет историјских интереса радничке класе у одређивању вриједности интереса по значају и у утврђивању редосједа њиховог задовољавања.

За социјалистичко друштво нема и не може бити дилеме о исправности оваквог опредјељења којим се обезбјеђује доминација историјских интереса радничке класе. Може да буде дилеме само у томе како то остварити. Делегатски систем је пут за њено рјешавање.

Описније казано: делегатски систем значи и подразумејива слободно изношење сваког посебног интереса у читавом процесу одлучивања, све до доношења одлуке. Подразумејива и значи да те интересе образлажу и аргументишу управо они који су у могућности да схвате њихову праву, аутентичну садржину. Али, у исти мах, делегатски систем подразумејива и значи да сваки посебни интерес, који изражавају субјекти делегатског система, у процесу делегатског одлучивања, подлијеже оцјени са становишта заједничког и општег интереса, дугорочног интереса радничке класе. Од резултата те оцјене, и од укупних друштвених могућности, зависи друштвена прихватљивост сваког посебног интереса, потреба и могућности да се он задовољи у историјски датим околностима и у датом периоду.

Није, дакле, делегатски систем израз и прихватање либералистичких схватања о апсолутној равноправности свих интереса у друштву, нити позив за фаворизовање парцијалних интереса до искључивости. Није ни израз теоријских и политичких схватања по којима сва друштвена питања, како она најзначајнија тако и она мање значајна, како када се утврђује политика тако и када се утврђују мјере за њено спровођење, треба рјешавати на принципу консенсуса, по којима је рјешавање друштвених проблема, па и унутар појединих организација и ужих заједница,

само онда демократско и самоуправно када се одлуке доносе на принципу опште сагласности.

Та схватања су у сукобу са друштвеном стварношћу, па су зато и неприхватљива. Њихово прихватање доводило би до рјешења о апсолутној равноправности свих интереса и у чину изгласавања одлука. А у тим условима садржину одлука би опредјељивао конкретан однос снага у појединим тијелима и органима; одлучивање би, не ријетко, западало у пат-позицију или низ пат-позиција. То би систем одлучивања чинило неефикасним. Водило би и другим негативним и нежељеним стањима.

Схватања о потпуној равноправности свих интереса и у чину доношења одлуке не могу се прихватити у социјализму. Рјешењима заснованим на тим схватањима онемогућило би се свјесно усмјеравање укупних друштвених кретања, без чега нема оптималног развоја друштва, ни социјализма. Јер, социјализам одликује свјесно усмјеравање друштвених кретања и, у исто вријеме, иницијатива и акција милиона радних људи који су носиоци тих кретања. Стога су та схватања потпуно супротна бићу делегатског система, па не могу бити његова теоријска основа нити његово теоријско објашњење.

б) Основне самоуправне организације и заједнице радничке класе и свих радних људи, демократски повезане и интегрисане, у којима настају, испољавају се и остварују радне и животне потребе и интереси, а не политичке партије, полазиште су делегатског система, као што су полазиште и организације власти радничке класе у цјелини. Оне су и полазиште за организовање и дјеловање организованих социјалистичких снага у оквиру и путем делегатског система.

Полазиште делегатског система, дакле, нијесу грађани, не повезани, неорганизовани и усамљени појединци, извучени из друштвено-економских и класних односа, а административно сврстани у „изборне јединице“, унутар којих су друштвени слојеви са различитим и често противрјечним интересима.

Друштвени значај и смисао ове чињенице је у томе што човјек као „апстрактна јединка, утопљена у многомилionско бирачко тело . . . није у могућности, поред свих политичких права и слобода, да контролише реалне друштвене, политичке силе које управљају општим условима његове егзистенције. Он своја политичка права може да оствари само њиховим отуђивањем, њиховим преношењем у осамостаљени систем политичко-представничких институција које одлучују формално у његово име“.¹⁹

Друштвени смисао и значај негирања опредјељења да класичне, масовне политичке партије буду полазиште облика одлучивања је у томе што су оне „класично тло за бирократизацију“ пошто „бирократија неизбежно прати модерну масовну де-

¹⁹ Др Н. Пашић, цитирани рад, стр. 31.

мократију — супротно демократској самоуправи малих, хомогених јединица“.²⁰

То потврђује и чињеница да је огромна већина људи обесправљена у процесима одлучивања у свим системима којима су класичне масовне политичке партије полазиште облика одлучивања. Ово су схватили и изразили чак и буржоаски теоретичари.²¹

На другој страни, веома је значајно, друштвено-историјски оправдано, па и неопходно, што је систем основних организација и заједница радничке класе и свих радних људи, демократски повезан и интегрисан, основа делегатског система. Значајно је због тога:

а) што су то колективитети који трајно и организовано дјелују;

б) што се у њима испољавају, конституишу и задовољавају стварне радне и животне потребе радних људи, њихови стварни материјални и други интереси;

в) што чланови појединих од тих колективитета имају идентичне или у бити сличне интересе у вези са питањима о којима одлуке доносе изабрани органи, нарочито органи власти;

г) што су радници и радни људи у њима најслободнији да изразе своје интересе и најборбенији у њиховом остваривању.

Значајно је и зато што укупност тих и њима комплементарних облика основних организација и заједница омогућава радним људима да се континуирано, тако рећи свакодневно, окупљају око својих заједничких интереса, да, слиједећи их, утврђују јединствене ставове и да снагом организованих колективитета, сложено и заједнички, учествују у одлучивању о друштвеним пословима. То омогућава да радни људи стварно одлучују о друштвеним пословима, а не да им се одлучивање своди на то „који ће од два или више супарничких тимова потенцијалних вођа доносити одлуке...“

Друштвено-историјска вриједност приказане основе делегатског система је тим већа што се у демократски интегрисаном

²⁰ Max Weber, *Essays in Sociology*, Oxford University, Press, 1946, цитирано према назначеном раду др Пашића, стр. 28.

²¹ R. T. Mc Kenzie, *British political Parties*, London 1955. „Постало је такође очевидно да је класична теорија приписивала изборном телу један у свему нереалистичан степен иницијативе... Нема сумње да је реалистичније тврдити да је суштина демократског процеса у томе да обезбеди слободну утакмицу за политичко вођство. Битна улога изборног тела није да доноси одлуке о специфичним политичким питањима, већ да одлучи који ће од два или више супарничких тимова потенцијалних вођа доносити одлуке...“ (цитирано према раду др Пашића, стр. 9).

систему основних организација и заједница постиже класни савез радничке класе и свих радних слојева друштва и што се, истовремено, обезбјеђује доминација организација и заједница у сфери материјалне производње. То им осигурава не само њихова бројност, мада је и она значајна, већ и њихова друштвена улога, вишезначна и вишедимензионална, која неминовно долази до изражаја у демократски повезаном систему основних заједница и организација, поготову што су организације и заједнице у сфери материјалне производње, због своје природе, организованије од других. Доминација ових организација и заједница значајна је зато што се у њима, као што је познато, зачињу, развијају, организовано конституишу и изражавају интереси радничке класе. У њима радничка класа и израста. У њима она, самоуправно и политички организована и повезана, и постаје снага која може обезбиједити остваривање својих интереса и потреба.

Наравно, облици основних организација и заједница који настају у друштвеној бази могу бити различити и имају различите називе. И природно је да не буду једнообразни. Јер, морају одговарати реалним друштвено-политичким својствима датог друштва. Они су подложни сталном мијењању, сагласно непрестаном мијењању друштвено-политичких својстава појединих друштава. Досадашња искуства то потврђују. У СФРЈ то су, наиме, основне самоуправне организације и заједнице у којима се образују делегације,²² док су у октобарској револуцији „фабрике и заводи“ били полазиште за избор депутата у рејонске и градске совјете,²³ што је преузето и у првим уставним документима совјетске власти — 1918. и 1924; Резолуцијом, пак, од 15. јануара 1918. године, којом је пројектован Раднички савјет Будимпеште, као основне заједнице одређене су „свака фабрика и свака струковна организација“, с тим да се „најмање двије трећине делегата изаберу из реда радника који раде у радионицама предузећа“.²⁴

Иако су ови облици различити, сви они омогућавају утемељење делегатског система, а тиме и органа власти конституисаних на његовим принципима, у друштвене организме у којима настају и формирају се радничко-класни интереси.

в) *Делегатски систем је, прије свега, у функцији остваривања самоуправљања. Он ће то све више бити. Све више ће негирати политичку власт у њеном класичном облику. Све више ће*

²² Види фусноту 8.

²³ Устав СССР-а из 1936. године мијења то рјешење. Умјесто радно-производних друштвених ћелија, установљава територијални „изборни округ“, као полазиште за конституисање совјета. Повезано са тим, некадашњи револуционарни совјети радничких и сељачких депутата преименовани су у совјете депутата трудбеника. Искључивање класне ознаке из имена совјета, мада сам назив није најбитнији, показује шта је та промјена стварно значила.

²⁴ Резолуција је објављена у *Збирци* означеној у фусноти 4.

негирати и класично поимање власти. Стога је и у његовом одређењу, у набрајању елемената његове садржине, дато првенство самоуправном елементу.

Али, делегатски систем је и облик остваривања власти, а не само самоуправљања. То његово својство не може се негирати, занемаривати или минимизирати. Нарочито не на савременим етапама развоја социјализма, када политичка власт, иако мора имати уже компетенције него у самоуправним друштвима, још увијек има доста значајну улогу у рјешавању друштвених проблема.

Ово се мора прецизирати: делегатски систем је облик остваривања власти само у оној мјери у којој су делегатски органи, који врше функције власти, органи власти. Конкретније речено: облик је остваривања власти која, управо под дјејством снаге делегатског система, све више ишчезава као отуђена сила и све се више врши на самоуправној основи а развој јој је усмјерен тако да се у будућности изражава у својеврсној самопринуди оствареној свјесном и организованом друштвено-политичком активностима радничке класе и свих радних људи.

Дакле, у историјским околностима, савременог и непосредног будућег друштва, у бићу делегатског система постоји двојност, садржински иста као и у бићу делегатских органа који врше функције власти. Двојност која је у Уставу СФРЈ изражена тиме што је утврђено да су скупштине друштвено-политичких заједница и органи друштвеног самоуправљања и највиши органи власти у оквиру права и дужности тих заједница.²⁵

Односи између елемената те двојности и тенденција развоја тих односа такође се садржински подударују у делегатском систему и органима власти. Конкретније: односи између елемената те двојности нијесу ни у делегатском систему успостављени на принципу апсолутне диференцијације и супротстављања, већ њиховог међусобног прожимања, јединства противурјечности које изражавају. Али, прожимања на основи која ће омогућити стварање све већег простора за развој квалитетнијег самоуправљања, која ће омогућити да делегатски систем, исто као и органи власти, све више подстиче развој самоуправљања.

Другачије речено:

Делегатски систем је облик у коме се остварује „власт саме класе“, а не у коме се врши „власт у име класе“. То значи да је облик одлучивања о заједничким и општим друштвеним пословима који полази од тога да је учешће у одлучивању не прикосновено право сваког радника, сваког радног човјека, да радничка класа, као цјелина, у оквиру једне друштвено-политичке заједнице, самоуправно и политички дјелујући, мора да има опредјељујућу улогу у одлучивању о свим заједничким

²⁵ Члан 132, став 1.

и општим друштвеним пословима. Истовремено значи, подразумева, да је учешће у одлучивању о заједничким и општим друштвеним пословима и д у ж н о с т њихова.

Вриједност, друштвено-историјско значење и смисао овог садржаја одређују познате и признате чињенице да права и пуна социјалистичка демократија подразумева стварну власт радничке класе, у савезу са свим радним људима града и села, а не власт изабраних у име оних који их бирају.

Ради потпунијег разумевања овог одребења делегатског система истиче се и следеће:

1) Делегатски систем не подразумева да апсолутно сви радни људи одлучују о свим друштвеним пословима, без изузетака. Не значи да ће се то остварити и у будућности, у развијенијим облицима делегатског система. Он значи, подразумева, да сваки радни човјек који хоће да се користи својим правом учествовања у одлучивању о друштвеним пословима, који извршава своју дужност, може, равноправно са другим радним људима, у односима узајамности и солидарности, да одлучује о друштвеним пословима. Значи, подразумева, и то да ће снага и логика укупне садржине делегатског система, као саставног дијела система укупних односа у социјалистичком друштву, стално ширити круг активних учесника у одлучивању о друштвеним пословима, у остваривању власти, са тенденцијом да се, када је и гдје је то објективно могуће, постигне и „сто процентно привлачење сиротиње, практичном учешћу у управљању“ (Лењин). Значи, подразумева, и сталну организовану активност друштвених снага да се стварају све повољнији друштвени услови за ширење круга активних учесника у одлучивању о друштвеним пословима. Јер, слобода и демократија нијесу дате. За њих се мора борити сваког тренутка.

2) Исто као што демократија не подразумева да окупљени радни људи изгласавају коначне одлуке о свим друштвеним питањима, јер то објективно није могуће, а често би било у суштини и недемократски, тако и делегатски систем не подразумева да радни људи у својим ужим организацијама и заједницама, референдумом, гласањем на зборовима и другим облицима личног изјашњавања, изгласавају коначне одлуке о свим друштвеним питањима. Напротив, значи, подразумева, да одлуке о бројним друштвеним питањима д о н о с е изабрани делегатски органи, али да њихову садржину битно одређују радни људи о д л у ч и в а њ е м путем делегата, које су изабрали, који су им одговорни, које могу смијенити.

Описније речено: делегатски систем омогућава да доношење одлуке у изабраним, делегатским органима, одлучивање у њима, буде директни наставак, смјерницама повезан продужетак, завршни чин организованог одлучивања радника и радних људи на зборовима, у самоуправним организацијама и

тијелима, у оквиру друштвено-политичких организација, путем референдума и кроз разне друге облике њиховог личног изјашњавања. И то наставак битно одређен садржином њему претходних фаза одлучивања. То значи да је делегатски систем облик одлучивања у коме одлучивање личним изјашњавањем и путем делегата у делегатским органима представља јединствен процес, у коме одлучивање, укључујући и његову завршну фазу, има карактер договарања и споразумијевања свих заинтересованих друштвених субјеката и у коме радни људи имају одлучујућу улогу. Делегатски систем омогућава и сталну радну повезаност, социјално-политичку интегрисаност изабраних органа власти и других органа управљања друштвеним пословима и друштвене основе из које ти органи произилазе. Институционално-организациони елементи и правни инструменти тог повезивања и обједињавања могу бити различити, мање или више бројни, мање или више еластични.

Све ово је адекватно и чињеници да је одлучивање динамички процес, који се не исцрпљује у чину доношења одлука, који се не може свести на изгласавање одлука, не може поистоветити само са тим. Та фаза одлучивања је значајна, али је она само једна, завршна фаза веома разубеног процеса одлучивања. Тако се одлучивање и схвата приликом одређивања садржине делегатског система. То јест, схвата се у социјално-политичком, а не техничком значењу ријечи.

4. Суштина делегатског система

Из свега приказаног произилази да је најдубља друштвена и класно-политичка суштина делегатског система у томе да, у цијелини друштвеног система, омогући и обезбиједи:

а) директну и сталну повезаност сфере рада и сфере политичког одлучивања, чиме се негира осамостаљеност органа који доносе политичке одлуке и подјела на управљаче и извршиоце и, истовремено, подруштвљавање власти и управљања свим другим друштвеним пословима;

б) владавину организоване радничке класе у друштву у цијелини, њено управљање резултатима минулог и текућег рада, укупним дохотком, па и оним његовим дијелом који се издваја за заједничке и опште друштвене потребе, који је, без делегатског система (тако је у цијелој историји), ван њеног стварног домаћаја.

Сагласно томе, делегатски систем доприноси позитивним промјенама положаја радничке класе у друштву, тако да она постане стварно владајући субјект у укупним друштвеним кретањима.

С обзиром на такву друштвену, а посебно класно-политичку садржину и суштину, делегатски систем одговара потребама и циљевима самоуправног социјалистичког друштва. И, у одређеним друштвено-историјским условима, неопходан је услов и принцип његовог развоја.

Наравно, и ово треба схватити и као процес и као стање, историјски.

Конкретније: у основи, суштини и друштвено-политичким циљевима делегатског система налази се радник, радни човјек, његов социјалистичко-самоуправни друштвено-економски и политички положај. Његова је суштина и његови су циљеви да омогући и обезбиједи сваком раднику, сваком радном човјеку, самоуправно и политички организованом — да заједно и равноправно са другим радницима, другим радним људима, одлучује о условима, средствима и резултатима свога рада у цјелокупности односа друштвене репродукције и о свим другим друштвеним пословима, у свим облицима друштвеног организовања.

То значи да је суштина делегатског система у сфери друштвено-политичких односа, а не у сфери организације, изборне процедуре, њених модалитета.²⁶ Његова суштина је у успостављању друштвено-политичких односа одређеног квалитета — радничког односа по садржини. То је фундаментално питање које се рјешава делегатским системом.

Сагласно томе, *делегатски систем се може схватити и као друштвено-политички однос, радничког класног карактера, односно као укупност односа који се успостављају и остварују у процесу одлучивања о друштвеним пословима, у процесу остваривања јединственог система самоуправљања и власти радничке класе. И даље, као систем односа „повезивања и интеграције сфере самоуправног организованог рада и сфере политичког одлучивања“.*²⁷ Јер, делегатски систем омогућава да самоуправљање израста у цјеловит систем у друштву, а не да буде ограничено у оквиру организација удруженог рада, да радници у удруженом раду и удружени рад у друштву у цјелини имају одлучујућу улогу у процесима одлучивања.

Према томе, делегатски систем није просто институционални механизам демократског одлучивања, већ један од историјских путева мијењања основних продукционих односа у корист удруженог рада и друштвеног рада у цјелости.

Тиме се, свакако, не негирају постојање и значај правне и институционалне стране у богатој и вишедимензионалној садржини делегатског система. Напротив, то се подразумејева.

²⁶ Др Н. Пашић, цитирани рад, стр. 31.

²⁷ Др Н. Пашић, цитирани рад, стр. 31.

5. Правна садржина и институционално-организационо биће делегатског система

Садржину делегатског система чини и систем одређених права, дужности и одговорности његових субјеката. Њихова укупност, њихово међусобно прожимање, изражава правну страну делегатског система. То су следећа права, дужности и одговорности:

а) П р а в о радника и свих радних људи и грађана самоуправно и политички организованих, да у органе који врше функције власти и у друге органе управљања делегирају лица из своје средине, то јест лица којима мјесто рада и живљења омогућује да релативно брзо и најнепосредније осјете, открију и сазнају, а затим и изразе, стварне потребе и интересе радних људи и грађана те средине и чији су друштвени положај и идејно-политичко опредјељење такви да их подстичу и усмјеравају да се боре за остваривање интереса и потреба друштвене средине из које су делегирани;²⁸

б) П р а в о радника, радних људи и грађана да делегира-ним у делегатске органе дају смјернице за доношење одлука у органима у које су делегирани;

в) Д у ж н о с т делегата да у органима у које су делегирани изражавају стварне интересе и потребе друштвене средине из које су делегирани и да се у процесу рада и приликом доношења одлука понашају у складу са добијеним смјерницама, уз обавезу да уважавају опште и заједничке интересе и потребе. Дужност изабраних да поступају у складу са смјерницама битан је и неопходан елеменат делегатског система. Гдје нема те дужности, нема ни делегатског система.

г) О д г о в о р н о с т делегата онима који су их делегирани, која обухвата обавезу подношења извјештаја о свом раду и која је санкционисана и опозивом.

Институционално-организациону страну делегатског система чини скуп утврђених, међусобно повезаних, садржински у-склађених и адекватно распоређених друштвено-политичких институција успостављених да би се омогућило и обезбиједило да радни људи, као носиоци управљања друштвеним пословима и носиоци власти, стварно остварују власт.²⁹

²⁸ За изборе делегата у Комуни, који су одржани 26. марта 1871. године, грађанима је упућен позив „да у Комуну изаберу људе између себе, који живе животом грађана, који трпе исте недаће“, који знају интересе народа и хоће да се боре за њих.

²⁹ У делегатском систему СФРЈ то су: основне самоуправне организације и заједнице и друштвено-политичке организације у којима се образују делегације; делегације; делегати и скупштине друштвено-политичких заједница. У октобарској револуцији то су биле: „секције совјета“, које су имале функцију да повезују совјете и народ; депутати, који су били

Правну и организационо-институционалну страну делегатског система не треба занемаривати. Јер, оне обезбјеђују успостављање и остваривање делегатског система у реалним друштвеним односима. Зато су и оне значајне. Но, наглашавајући значај тих страна вишедимензионалне садржине делегатског система, стално се мора имати у виду већ речено: суштина делегатског система је у сфери друштвених односа, класних односа, а не у сфери организације.

Организационо-институционалну и правну страну делегатског система не треба занемаривати и због тога што је доста тешко обликовати њихову садржину, нормама и у пракси, нарочито у детаљима. На обликовање утичу не само суштина и циљеви делегатског система већ и противурјечности наслијеђене из старог друштва; противурјечности које настају у процесу изградње социјалистичког друштва и степен њихове заоштрениости; ниво друштвене свијести; идејна и политичко-акциона оспособљеност, усмјереност и борбеност водећих друштвених снага, посебно авангарде радничке класе; развијеност самоуправљања у друштвеној бази; степен интегрисаности друштва; материјална и укупна развијеност друштва и разлике у развијености појединих његових дјелова, као и читав низ других околности.

Сви ти чиниоци веома су сложени. Многи од њих имају и вишесмјерно дјејство и значење. Осим тога, иако их је начелно могуће одредити, тешко су мјерљиви у свом досегу и међусобним утицајима. А њихов садржај мора се што је могуће прецизније, квалитативно и квантитативно, утврдити и оцијенити. Јер, приликом одређивања правне и институционално-организоване стране делегатског система сваки од тих чинилаца треба уважавати само у одређеној мјери. Ни мање ни више од онога што одређује укупност фактора, подразумијевајући и односе између њих. Из прецјењивања или потцјењивања неког од њих могу проистећи организациона и правна рјешења која, у датој друштвено-историјској ситуацији, могу водити претјераној и штетној институционализацији парцијалних интереса, њиховом фаворизовању изнад мјере коју допуштају друштвени интереси. Или, обратно: гушењу друштвено прихватљивих посебних интереса у име општих. Ни једно ни друго не би било у складу са друштвеном садржином, са суштином делегатског система. Прецизније: претварало би организационо-институционално биће и правну садржину делегатског система у фактор који отежава или се чак супротставља остваривању његове суштине и циљева.

обавезни да се укључују у те секције, најмање у једну од њих, и совјети. У Париској комјуни то су били: „народни клубови“ и разни савјетодавни одбори чија је функција била да буду у сталној вези са члановима Комјуне и да им „непосредно указују на потребе становништва“, на интересе бирача, како би се обезбиједило да се представници народа „старају о потпуној заштити свих интереса“.

Значи, потребна је реална и аргументована друштвена оцјена сваког поменутог фактора. Али, и у тим условима, тешко је наћи мјеру утицаја појединих чинилаца на организационо-институционално и правно обликовање делегатског система. Међутим, што је тешко, као и увијек, није и немогуће.³⁰

6. Делегатски систем се не може сводити на изборни принцип

На основу већ приказаног јасно је да се делегатски систем не може свести на „проблем изборног система“, један од начина бирања, модалитет изборне процедуре. На овом мјесту ваља прецизирати: тиме се не негира повезаност садржине делегатског система и изборног система. Напротив, подразумијева се да је садржинско обликовање одређених начела изборног система директно повезано са садржином делегатског система; у заједности је од ње.

Не негира се ни друштвено-политички значај избора. Напротив, подразумијева се да избори утичу на положај и улогу човјека у политичком систему, а тиме и у друштву у цјелини, и да зато имају значајну улогу. У тијелима и органима које изабрани сачињавају одигравају се и у делегатском систему значајне активности у процесу одлучивања, иако мање значајне него у политичко-представничком систему, гдје су изабрани органи више или мање осамостаљени. Стога негирање или ограничавање права учешћа у изборима значи и негирање или ограничавање права учешћа у одлучивању о друштвеним пословима. И об-

³⁰ Тај тежак и сложен задатак у Уставу СФРЈ ријешен је тако што су делегације обавезане да приликом утврђивања основних ставова „за рад делегата у скупштини и за њихово учешће у одлучивању“ полазе „од интереса и смјерница основних самоуправних организација и заједница и уважавају интересе других самоуправних организација и заједница и опште друштвене интересе и потребе“ (чл. 137, став 1.) и што су делегати обавезни да „у заузимању ставова о питањима о којима се одлучује у скупштини поступају у складу са смјерницама својих самоуправних организација и заједница и основним ставовима делегација, односно друштвено-политичких организација, које су их делегирале, као и у складу са заједничким и општим друштвеним интересима и потребама, а самостални су у опредјељивању и гласању“ (чл. 141, став 1.). Самосталност делегата у опредјељивању и гласању, у условима делегатских односа, сталне и организоване присутности делегација и свих радних људи у цјелокупном раду скупштина, не ствара простор за одвајање делегата од оних који су их делегирали. Самосталност делегата, када самоуправљачи стварно имају могућност да несметано изражавају своје интересе, да их путем делегација свакодневно износе и свакодневно утичу на понашање делегата, има другачији друштвени смисао, другачије друштвене циљеве од оних које има самосталност изабраних у политичко-представничком систему. Она доприноси обезбјеђивању интереса радничке класе као цјелине.

ратно: ширење и досљедно обезбјеђивање демократских права у изборном процесу јача улогу радног човјека и грађанина у политичким процесима.

Ово су наглашавали класици марксизма. Истицали су потребу и захтјев да радничка класа институцију општег права гласа претвори „из средстава преваре, што је оно било досад, у оруђе ослобођења“. Наглашавали су да изборно право, које у буржоаској демократији представља пуку формалност и служи да се једном у неколико година рјешава који ће члан владајуће класе „глатити и газити у парламенту“, треба трансформисати тако да служи радним људима и грађанима да одлучују о битним економским и другим политичким питањима.

Досљедно томе, истицањем да суштина делегатског система није у сфери организације, изборне процедуре, речено је само то да друштвено-политичка садржина, суштина и циљеви делегатског система превазилазе оквире изборног система, чак и најшире схваћеног, превазилазе значај чина избора у систему одлучивања, па и избора којима се одлучује ко ће бити члан органа у коме се доносе одлуке о заједничким и општим пословима.

7. Делегатски систем се разликује од политичко-представничког система

По приказаним својствима делегатски систем се разликује и разграничава од политичко-представничког система, другог у историји познатог мање или више демократског облика остваривања власти.

Наиме, насупрот делегатском систему, политичко-представнички систем, као друштвено-политички однос, карактерише социјално-политичка подвојеност бирача и изабраних органа који врше функције власти и управљају другим друштвеним пословима. Ова подвојеност је толико изражена да су ти органи политички самостални, више или мање политички отуђени од оних који су их изабрали. Њихова самосталност се огледа у праву да самостално утврђују политику и одлучују о одређеним друштвеним питањима, што им даје могућност да се оглушују о стварне интересе и захтјеве бирача.

Делегатски систем и политичко-представнички систем разликују се и по друштвеној основи из које израстају. Док друштвену основу делегатског система чине друштвена својина и самоуправљање, а полазиште су му самоуправно и политички организовани радни људи у основним ћелијама рада и живота и односи међу људима као слободним и равноправним произвођачима и ствараоцима, основу политичко-представничког система чине приватна својина или државно-својински монопол, а полазиште су му бирачи, грађани, неорганизовани и неповезани,

административно сврстани у бирачка тијела на територијалном принципу, у тзв. „изборне јединице“. Тако настала, ова бирачка тијела су, природно, састављена од грађана који имају веома различит положај у друштвено-економским односима. То условљава да је свака поједина „изборна јединица“ класно, идеолошки, политички и интересно веома хетерогена, да су унутар ње грађани, бирачи, стварно неједнаки, иако имају једнако право гласа, иако су формално-политички једнаки. У тим условима, логично је да пресудан политички утицај, по правилу, врше појединци и групе који имају најснажнији, привилегован положај у друштвено-економским односима. У буржоаском друштву то су власници средстава за производњу, капиталисти. То неминовно има за посљедицу потискивање стварних интереса ширих слојева друштва, радника, стваралаца материјалних и других вриједности, и у самим изборним јединицама, у бази друштва. Из таквог стања у „изборним јединицама“ происходи исто такво стање у читавом друштву.

Систем са тим садржајима одговара буржоаској владавини и њеним циљевима, јер јој омогућава да, позивајући се на опште право гласа, приказује органе власти и одлуке које они доносе као израз воље народа, народног суверенитета, иако путем тих органа буржоазија лишава радничку класу и друге радне људе стварног учешћа у одлучивању. Иако формално демократска, власт је у суштини у интересу буржоазије.

Политичко-представнички систем успостављен у појединим социјалистичким земљама има другачију класно-политичку садржину. Политички систем у њима обезбеђује да се власт врши у име радничке класе и у њеном интересу, у интересу стваралаца друштвених вриједности. Зато је политичко-представнички систем у социјалистичким земљама посебан историјски вид и облик политичког представљања.

Међутим, чињеница да органи власти врше власт у име радничке класе и других радних људи условљава и њихову одвојеност, политичку осамостаљеност од радних људи, које само формално и доста формалистички консултују, што веома сужава стварне могућности радних људи и грађана да непосредно утичу на политичке одлуке, нарочито на тачкама које су ближе врху пирамиде друштвене организације. У условима државно-својинског монопола на средства за производњу и односа у којима држава има одлучујућу улогу у располагању дохотком, како је већ речено, и не може се успоставити делегатски систем са радничко-класном садржином. Неопходно је да буде укинута не само приватно-својински него и државни монопол на средства за производњу и да тиме буде отклоњен сваки облик економске доминације над радничком класом.

Дакле, делегатски и политичко-представнички систем — два о с н о в н а демократска облика остваривања власти у друштвеној историји у савременој свјетској стварности — *квалитетно*

различито опредјељују и одређују положај изабраних органа власти у друштву и учешће радних људи, стваралаца материјалних и других друштвених вриједности, у остваривању власти и управљању другим друштвеним пословима. Док политичко-представнички систем својом садржином, суштином и циљевима омогућава и обезбјеђује политичко одвајање и политичко отуђивање изабраних органа власти од друштвене основе из које формално произилазе, делегатски систем својом садржином, суштином и циљевима омогућава и обезбјеђује социјално-политичку интегрисаност изабраних органа власти и њихове друштвене основе, интегрисаност која омогућује радним људима и грађанима да остварују власт, да стварно буду њени носиоци. То је основни садржај по коме се ова два система разграничавају и разликују. Сагласно томе, делегатски систем није вид политичке репрезентације, већ, супротно њему, облик одлучивања који одликује систем односа у којима се остварује и постиже подруштвљавање политичке власти и одлучивања о друштвеним пословима; то је систем односа који је утемељен на самоуправљању и којему самоуправљање суштински одређује садржину. Зато се он јавља као негирање, као замјена, познатих класичних облика посредовања и репрезентовања, као фактор развијања самоуправљања и самодјелатности друштва, а тиме и као пут одумирања државе у свим областима друштвеног живота.

Наравно, ни делегатски систем не може апсолутно ликвидирати све елементе политичког представљања у процесу одлучивања. Не може због природе одлучивања у ширим заједницама. Може и треба, међутим, да ликвидира доминацију и распрострањеност елемената политичког представљања у процесима одлучивања, и то у мјери која ће њихов утицај ограничити толико да не могу одликовати облик одлучивања о друштвеним пословима.

С обзиром на свој садржај, и један и други облик остваривања власти имају сасвим одређени класно-политички смисао и значај. Зато се морају схватити и третирати као суштинско питање друштвено-политичког система, а не као начин избора или изборна техника.

IV

ДЕЛЕГАТСКИ СИСТЕМ И РЈЕШАВАЊЕ НЕКИХ ОСНОВНИХ ДРУШТВЕНИХ ПРОБЛЕМА

Делегатски систем, будући да обезбјеђује, у мјери у којој се остварује, да радничка класа буде одлучујући чинилац у процесу одлучивања о друштвеним пословима и да, при томе, остварује класни савез са свим радним слојевима, пут је за превазилажење отуђености и осамостаљености политичке сфере од сфе-

ре рада, те друштвене подјеле која је доминантна одлика свих досадашњих класних друштава и једна од најдуготрајнијих и највећих друштвених подјела, *коју мора савладати покрет за ослобођење рада*. Оснивачи научног социјализма су подстицали дјеловање у правцу превазилажења те отуђености, указујући да се за то могу користити, док се не изграде нове, и институције политичко-представничког система. То илуструју и цитирани ставови класика о неопходности претварања општег права гласа из институције преваре у оруђе ослобођења.

Делегатски систем је и пут „за претварање представничких установа из брбљаоница у радне установе“.³¹ Друштвена основа и укупна садржина делегатског система то омогућавају. У мјери у којој буде претварао представничке институције у радна тијела мијењаће и класични карактер власти.

Делегатски систем је адекватан и за реализовање марксистичких сазнања о квалитету односа које треба успостављати и развијати између народа и народности у вишенационалним заједницама. Адекватан је зато што својом садржином може доприносити и доприноси да се положај сваког и ових народа и народности заснива на истим основама на којима се темељи положај радног човјека, да се односи између народа и народности развијају као израз самоуправног положаја човјека у раду, да се заједништво заснива на пуној равноправности, која подразумева активну и креативну улогу сваког народа и сваке народности. Значи, може доприносити да се остварују пуна равноправност народа и народности, њихова узајамност, сарадња и социјалистичка солидарност.

То је веома значајно јер је изградња међунационалних односа, утемељених на принципу равноправности, битан дио борбе за револуционарно преображавање друштва на социјалистичким основама. Битан толико да је разложно рећи: досљедност у развијању међунационалних односа на принципу равноправности досљедност је на битној стратешкој линији револуционарних кретања. Стога и стање у радничком покрету и будућност његова зависе и од тога колико се односи између народа и народности учвршћују на принципу равноправности.

Делегатски систем, тиме што омогућава радницима и свим ствараоцима у друштву да одлучују о условима, средствима и резултатима свога рада и укупног друштвеног рада, знатно допринноси и стварању друштвених односа који подстичу развој савремених производних снага. Јер, савременим производним снагама и тенденцији њиховог развоја одговарају друштвени односи у којима ће радници и сви ствараоци имати могућност да максимално активирају своје стваралачке способности, своју енергију, а делегатски систем одликују управо такви односи. То

³¹ Лењин, *Држава и револуција*, Изабрана дела, том 11, стр. 216.

повећава улогу и вриједност делегатског система у друштвеним кретањима и јача његову постојаност и перспективу.

Усклађеност садржине делегатског система и тенденције развоја производних снага веома је значајна. Јер, један систем, па и један облик остваривања власти и управљања другим друштвеним пословима, може бити историјски потврђен само ако одговара развоју производних снага, ако му доприноси. Зато превиђање ове усклађености и тражење вриједности делегатског система искључиво у области духовне културе, свјетске и југословенске, у надградњи, у политичкој сфери, у савременим визијама политичке демократије, сужава видике, спречава виђење свих елемената битних за утврђивање основне садржине делегатског система и свих елемената значјних за оцјену његове историјске вриједности и перспективе.

Дакле, делегатски систем значајно доприноси остваривању интереса радничке класе, равноправности народа и народности и развоју производних снага. Пошто је допринос рјешавању тих друштвених проблема најбитнији критеријум за оцјењивање друштвено-историјске вриједности појединих институција политичког система, није претјерано рећи да се делегатски систем, са садржином и циљевима које има, налази на врху свјетских вриједности у области политичких система.

Наравно, то не значи да су снага и моћ делегатског система без граница. Идеализирање у том смислу не би било оправдано. Зато се мора казати: снага и моћ делегатског система, иако су велике, објективно су ограничене. Ни он, наиме, не пружа могућност да се прескачу историјске етапе у развоју друштвених односа. Он се и не може успоставити и остварити прије него у одређеном друштву настану друштвено-историјски услови који су му претпоставка, или бар прије него што се ти услови не „налазе у процесу свога настајања“ (Маркс).

Оцјена о ограниченим могућностима делегатског система, овдје изричита, подразумијева се и у напријед исказаним ставовима и оцјенама о садржини и могућностима делегатског система.

Исто тако, напријед речено не искључује да у досадашњим остварењима делегатског система, па и у садашњем његовом остваривању у СФРЈ, има недоследности, недостатака. Напротив, подразумијева се потреба критичког проучавања тих недостатака, што може да буде предмет посебног рада.

На овом мјесту изричито се каже, мада се то у досадашњем излагању такође подразумијева, и следеће: истицање квалитета, улоге и значаја делегатског система происходи из обавезе да се искаже научна истина о његовој суштини, о његовим могућностима у изградњи социјализма, у историјском процесу који се назива ослобођење рада, о његовим донетима, а не из

тежње да се искуства у Југославији проглашавају универзалним, једино марксистичким, једино исправним и могућим. И ово истицање, наиме, подразумејева различите путеве у социјализам, а то значи и постојање различитих путева остваривања власти радничке класе и одлучивања о другим друштвеним пословима.

V

ОСТВАРИВАЊЕ ДЕЛЕГАТСКОГ СИСТЕМА У ДРУШТВЕНОЈ ПРАКСИ ТЕЖАК ЈЕ АЛИ ИСТОРИЈСКИ РЕАЛАН ЗАДАТАК

У СФРЈ тек је започето остваривање делегатског система у друштвеној пракси. Постигнути су врло вриједни, али ипак само почетни резултати.³² У трогодишњем периоду нијесу ни могли бити већи. Јер, остваривање делегатског система не подразумејева само другачију процедуру доношења одлука и другачије институције организационог механизма одлучивања, већ и квалитетну промјену целине друштвених односа у корист самоуправљања, која се, у друштвеним размјерама, и не може извршити у историјски кратким периодима.

Пуније остварење делегатског система у друштвеној пракси тек предстоји. Предстоји и провјера квалитета институционално-организационих рјешења уставно установљених и њихове погодности да обезбиједе да се у друштвеној пракси успостављају и свакодневно остварују радничкоklasни садржаји делегатског система.

Остваривање делегатског система у друштвеној пракси тежак је задатак, као што је увијек тешка битка за квалитетно мијењање друштвених односа. Али, законитости развоја друштвених односа, досадашњи резултати и потенцијална снага оствареног, показују и увјеравају да је то реалан, историјски остварљив задатак. Истовремено показују да ће темпо остваривања делегатског система у друштвеној пракси зависити и од општих друштвених кретања, од оспособљености радничке класе да се бори за остваривање својих интереса, од снаге и метода дјеловања авангарде, од успона самоуправних односа у основним самоуправним организацијама и заједницама, од стабилности у економским кретањима, од идејних токова у друштву, па и од међународних околности.

³² О резултатима и остваривању делегатског система у СФРЈ, о искуствима и актуелним проблемима, видјети назначену публикацију *Функционисање делегатског система, искуства и актуелни проблеми*.

Mijat Suković

LE SYSTEME DE DELEGATION — NOUVELLE FORME HISTORIQUE
DE DECISION SUR LES AFFAIRES SOCIALES

Résumé

Le système de délégation est une nouvelle forme historique du pouvoir de décision dans les affaires communes et générales de la société. Le système a été réalisé par la constitution donnée en R.F.S.Y. au commencement de l'année 1974. Il est réalisé avec un contenu qui renferme toutes les caractéristiques essentielles antérieures de la conception du système de délégation, et en même temps de nouveaux éléments qui font que la conception yougoslave du système de délégation est plus développée que celles qui l'ont précédée et lui ont servi de modèle, et font qu'il est un système de délégation socialiste autogestionnaire.

D'après son contenu social, le système de délégation constitue "la forme du pouvoir de décision dans le domaine des affaires communes et générales de la société, fondé sur le pouvoir de la classe ouvrière qui caractérise (dont le contenu social constitue) la réalisation et l'établissement du système des rapports sociaux dans le processus de décision avec un contenu qui permet et de plus en plus assure que la classe ouvrière, par le système d'autogestion et politiquement organisée, unie avec toutes les autres classes travailleuses en réunissant en un processus unique la décision autogestionnaire en s'exprimant personnellement et par l'intermédiaire des délégués, décide des questions pour lesquelles les décisions sont apportées par les organes choisis (le gouvernement ainsi que les autres organes choisis) prennent les décisions concernant les affaires communes) pour que la classe ouvrière directement et non pas quelqu'un d'autre en son nom, gouverne et dirige toutes les affaires de la société. A ce point de vue il représente "la forme de réalisation d'un système unique d'autogestion, et le gouvernement de la classe ouvrière.

Le système de délégation permet aux ouvriers d'être les seuls possesseurs de leurs moyens de travail et en même temps de bénéficier des résultats de leur travail, et permet l'intégration autogestionnaire, et ceci jusqu'à ce que l'autogestion se développe pour devenir enfin dans sa totalité un système d'organisation sociale, ce qui signifie qu'il représente la forme du processus historique de libération du travail, car ce processus sous-entend et exige justement de tels rapports. Ceci signifie plus loin, qu'il est en même temps, une forme de la dictature du prolétariat, d'un contenu qui possède toutes les caractéristiques révolutionnaires et démocratiques, car il est justement une forme de pouvoir qui est historiquement dirigé et appelé à protéger et à élargir continuellement les routes de la démocratisation de la société et non pas le contraire.

En R.F.S.Y. vient de commencer la réalisation du système de délégation dans la pratique sociale. Les résultats atteints sont valables, mais cependant ils restent des résultats de première étape. Une réalisation plus complète du système de délégation n'est pas possible en trois années. Car cette réalisation n'exige pas seulement une procédure différente dans la façon d'apporter des décisions, et l'institution d'une organisation différente du mécanisme de la procédure de décision, mais aussi un changement qualitatif des rapports dans la société en général au profit de l'autogestion.

La réalisation du système de délégation dans la pratique sociale est une lourde tâche mais qui est historiquement réalisable.

